

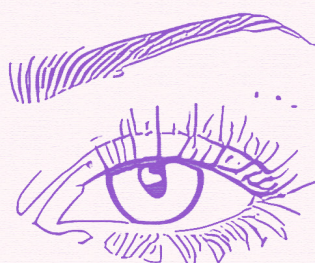
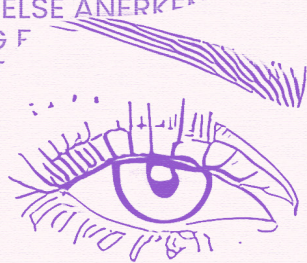
Sprog & Samfund

Nyt fra Modersmål-Selskabet 2023/1

Kønsinkluderende sprog

LERANCE KØNSIDENTIFIKATION KØNSINKL
NDER DRAG FEMININ GENDERFLUID GENDER
ENTITET KØNSUDTRYK KVINDELIGHED LIGE
ONOMEN QUEER REPRODUKTIVE RETTIGHED
G X-GENDER YTRINGSFRIHED Z-GENDER A
RIMINATION IDENTITETSPOLITIK INKLUSION
TRANSSEKSUEL AFGØRELSE ANERKENDELSE
FORSKELSBEHANDLING F
ISLIG KØNSNEUTRALITET
ETHED KVINDELIGE N
ÆRING PERSONLIGE P
ANDARDE SOCIAL K
T ANONYMITET BALA
FRIT VALG GENDER D
IFIKATION KØNSINKON
N BINÆR GENDER
ERSEX KØNS
FATTELSE

Polarisering præger debatten om kønsinkluderende sprogbrug. Mediernes overskrifter bidrager sjældent til en nuanceret behandling af emnet.

Af respekt for alle borgeres ret til at føle sig anerkendt for det køn eller den seksualitet, de identificerer sig med, har myndighederne, f.eks. Københavns Kommune, og menneskerettighedsorganisationer i nogle år arbejdet på at udvikle et mere inkluderende sprog, både hvad angår betegnelser (*politibetjent* i stedet for *politimand/-kvinde*) og personlige stedord som *entals-de* eller *hen*. Både herhjemme og i udlandet er der stor uenighed om berettigelsen af denne udvikling, men som Eva Skaft Jensen fra Dansk Sprognavn siger i Berlingske i oktober 2022, er det historien, der kommer til at afgøre, hvorvidt de nye sproglige fænomener var levedygtige eller ej. For at blive integreret i sproget skal et nyt udtryk være alment udbredt i befolkningen. Sproglig udvikling genereres af brugerne, ikke af Sprognævnet: Vi har

f.eks. udfaset endelsen *-inde* i skuespillerinde og lærerinde i løbet af få årtier.

Kønsinkluderende liturgisk sprog?

I februar bragte mediernes nyheden om, at Den engelske kirke vil undersøge indførelsen af kønsinkluderende sprogbrug i gudstjenester. Selvom disse tanker ikke er nye – Den svenske kirke indførte kønsinkluderende liturgisk sprog i 2017 – medførte nyheden en bølge af reaktioner, mestendels fra forargede modstandere. Desværre mudrer jagten på slående overskrifter og den deraf følgende polariserede debat i nogen grad en nysgerrig og åben tilgang til denne spændende teologiske og sproglige problematik. Bliv klogere på kønsinkluderende sprogbrug s. 4-6 og s. 16-17.

Modersmål-Selskabets bestyrelse

- Leder Christian Munk
leder@modersmaalselskabet.dk
- Viceleder Ulla Weinreich
usw@modersmaalselskabet.dk
- Redaktionssekretær Michael Bach Ipsen
red@modersmaalselskabet.dk
- Webmaster Svend Nielsen
webmaster@modersmaalselskabet.dk
- Ingrid Carlsen
- Torben Arboe
- Anne-Marie Ravn Melvang

Suppleanter

- Erik Schiørning
- Tijana Vujadinović

Adresse

Modersmål-Selskabet

% Ulla Weinreich

Kærsangervej 12, 1.tv.

DK-2400 København NV

Tlf.: 21 860 864

CVR-nr.: 76824215

sek@modersmaalselskabet.dk

Kontingent og betaling

250 kr. pr. år. Portotillæg udland: 150 kr.

MobilePay: 35556

Reg.nr. 9570 kontonr. 667 6901

SWIFT/BIC: DABADKKK

IBAN: DK8030000006676901

Betalingservice

PBS-nr. 09525351, debitorgr.: 00001

Kundenr. = medlemsnr. (4 cifre)

Modersmål-Selskabet

Modersmål-Selskabet har til formål at virke for bevarelse og udvikling af modersmålet som en grundlæggende forudsætning for dansk kultur og folkestyre.

Dette tilstræbes ved:

- At vække forståelse for betydningen af en klar, udtryksfuld og varieret anvendelse af sproget i tale og skrift – med respekt for dialekterne.
- At formidle kendskab til forskning og uddannelse vedrørende det danske sprog.

Sprog & Samfund

Modersmål-Selskabets medlemsblad,

Sprog & Samfund, udkommer fire gange årligt.

Artiklerne tegner ikke nødvendigvis selskabets holdning.

Eftertryk er tilladt med kildeangivelse.

Redaktion

Christian Munk

Ulla Weinreich

Michael Bach Ipsen

Ansvarshavende redaktør

Anne-Marie Ravn Melvang

Tlf.: 61 54 63 56

melvang@modersmaalselskabet.dk

Layout

Michael Simonsen

ISSN

ISSN 0108-433X (trykt udgave)

ISSN 2246-4212 (PDF)

Marts 2023 (41. årgang nr. 1)

Nye vinde i sprogudviklingen og i redaktionen

Anne-Marie R. Melvang, redaktør

Sprog & Samfund kaster lys på nye tendenser inden for sprogudvikling og sprogforskning – og rokerer rundt i redaktionen.

Sprog & Samfunds
nye redaktør, cand.mag.
Anne-Marie R. Melvang

Både hvad dette nummers tema og bladets redaktion angår, blæser der nye vinde: Temaet kønsinkluderende sprog har vi valgt at tage op, da *Sprog & Samfund* har til formål at orientere om væsentlige sproglige anliggender, og da kønsinkluderende sprog er et emne, som fylder stadig mere i samfundsdebatten, på arbejdspladser og i privatlivet: Velkendte steder, som bruges på en ny måde, og nye betegnelser er ved at vinde indpas i sproget, både her i Danmark og i resten af verden. Cand.mag. i lingvistik Ehm Miltersen giver os i sin artikel på s. 6-7 et overblik over kønsinklusive steder gennem de sidste 40-50 år, og Michael Bach Ipsen og jeg giver et udblik til, hvordan vores nabolande tackler problematikken med kønsinkluderende sprog.

Redaktionsrokade

I redaktionen tager vi afsked med Karsten Skawbo-Jensen, som nåede at stå for redaktionen af to spændende numre af *Sprog & Samfund*, inden han besluttede at gå på pension og flytte til udlandet. Vi takker Karsten for indsatsen og ønsker ham god vind. Fra og med dette nummer overtager jeg redaktørposten, og grafisk designer Michael Simonsen kommer fremover til at stå for layoutet af bladet, så vores leder,

Christian Munk, har mere tid til sine opgaver. Vi ser frem til samarbejdet!

Jysk dialekt, gestikulation og eventyr

Ud over vores temaartikler kommer dette nummer omkring en mangfoldighed af emner fra anmeldelse af Inger Schoonderbeek Hansens *Tænkepause* om den jyske dialekt, [jysg], over resultaterne af et eksperiment om effekten af gestikulation i formidling til analyse af H. C. Andersens *Klods-Hans* med henblik på inspirationen fra folkeeventyrene. Også de lovede »oversættelser« af dialektordene på vores vestjyske og fynske krus er der blevet plads til. I bladet finder I opfordringer til som medlemmer at indstille modtagere af Modersmål-Prisen, at deltage i generalforsamlingen den 3. maj samt at optræde på sprogfestivalen Sprogense den 15.-16. september i Bogen. God fornøjelse med årets første *Sprog & Samfund*!

80 år med danske kønsinklusive pronomener

Ehm Miltersen, cand.mag. i lingvistik

Hvorfra stammer pronomener som *høn*, *hen* og singulært *de*? Det undersøger dette sproghistoriske projekt.

Ehm Miltersen

»Vi er nogle der bruger det!« står der skrevet i tusch på et avisudklip fra 1982, som kan findes i Dansk Sprognævns arkiver. Udråbet refererer til pronomenet *huan*. En sammentrækning af *hun* og *han*, som der også står i samme håndskrift ud for avisartiklens titel, »Et nyt ord for *han* og *hun*«. Det nye ord skal kunne referere til en person uden at angive dennes køn. Udklippet blev sendt til Dansk Sprognavn som kommentar til nævnets holdning til at indføre et sådant pronomen: at det ikke er sådan ligetil at indføre et nyt ord, og at der ikke er én af de foreslåede nydannelser, der er åbenlyst bedre end de andre. Konklusionen: »Man må lade sprogudviklingen råde«.

Det kan man påstå, at den har gjort. Her i 2023 er primært tre danske kønsinklusive 3. person entalspronomen i brug: singulært *de*, *hen* og *den*. Ordene har været omdiskuteret i medierne, og for

manges vedkommende har de også fået en tilstedeværelse i hverdagen. Som noget nyt er det dog mere nærliggende at tale om kønsinklusive frem for kønsneutrale pronomener i dag. Ud over at være en måde at skjule en referents køn på bruges ordene nemlig i særdeleshed også til at omtale nonbinære personer, altså personer, der falder uden for kønskategoriernes mand eller kvinde. Her neutraliserer pronomenet altså ikke referentens køn, men angiver det specifikt som nonbinært.

Men hvornår og hvordan er pronomenerne kommet ind i det danske sprog? Og hvad skete der med de ældre udgaver såsom *huan* og *høn*? Disse spørgsmål forsøgte jeg at besvare i mit speciale i lingvistik i 2022, og artiklen her giver et kort overblik over resultaterne. Baseret på et datasæt bestående af offentlige og private medier samt interviews kan den historiske udvikling af danske kønsinklusive pronomener beskrives overordnet som to bølger.

Den spæde start

At denne artikels overskrift lover 80 år med kønsinklusive pronomener, er måske en anelse kækt. Det tidligste nedslag i mit indsamlede data er nemlig ikke et eksempel på et pronomen, men derimod en filosofen over dets stadig hypotetiske eksistens. I en kronik i avisen *Nationaltidende* fra 1942 påpeger kronikøren en række punkter, hvorpå det danske sprog i hans øjne er »antifeministisk«. Han afslutter kronikken med at fremsætte, at det ville hjælpe at have et »fælleskønsord« som alternativ til *hun* og *han* (ligesom Dansk Sprognavn senere vurderer, ser han ikke *den* som passende). I samme åndedrag konkluderer han dog også, at det ikke er praktisk muligt at indføre sådan et ord.

Først nogle årtier senere ser et nydannet dansk

kønsneutralt pronomen dagens lys. Det er i 1964 i romanen *Lystbilleder* af Svend Åge Madsen, der som litterært greb omtaler sin hovedperson som *hæn*.

Det er ikke usandsynligt, at andre forfattere har eksperimenteret på lignende vis i denne periode, men Madsens roman er den bedst dokumenterede.

Op få år efter går kønsneutrale pronomen fra at være enkeltstående kuriositeter til at være et emne i den offentlige samtale.

Udlånt af Svarsamlingen, Dansk Sprognavn

Første bølge (1969-1983)

Den første pronomenbølge følger overordnet set feminismens samtidige anden bølge, men udløses også konkret af to lovmæssige udviklinger i Danmark: kønsneutraliseringen af ægteskabsloven i 1969 og indførelsen af ligebehandlingsloven i 1978. Førstnævnte er kun en sproglig omskrivning og fører ikke som sådan til juridiske omvæltninger. Ligebehandlingsloven sikrer derimod, at jobsøgende uanset køn kan søge en given stilling, hvilket betyder, at mange jobopslag, der tidligere var kønnet formuleret, nu skal skrives anderledes. Da begge sager til en vis grad er sproglige problemstillinger, rådgiver Dansk Sprognavn Justitsministeret m.fl., og nævnets rolle bliver

omtalt først i dets årsberetninger og siden i medierne.

Nævnet hverken til- eller fraråder at indføre et kønsneutralt alternativ til *hun* og *han* – det nævnes slet ikke – men idéen opstår hurtigt i den efterfølgende debat. De næste 12 år bliver en række nyskabte eller genbrugte kønsneutrale pronomen foreslået i breve til Sprognavnet og opinionsartikler m.m.: *hin*, *hyn*, *huan* (første gang i 1969), *høn* (uvist præcis hvornår, men senest 1971), *hon* (1973), *hn* (1975), *hæn* (1981), *én*, *nen*, *per* og *den* (1982). Ingen af pronomerne slår bredt igennem, men nogle stykker nyder en vis popularitet. Eksempelvis optræder *hyn* regelmæssigt i fagbladet *Ingeniøren* fra 1976 frem til 2008, mens *høn* har en lille renæssance i 2000'erne med mere humoristiske konnotationer.

Anden bølge (2000-i dag)

I 1983 forsvinder den ellers ophedede debat ret pludseligt, og der bliver ikke rigtigt diskuteret kønsneutrale pronomen i Danmark det næste par årtier. I slutningen af 2000'erne rører tingene så småt på sig.

Queerteori og nye idéer om køn, seksualitet og identitet er nået fra USA til Danmark i løbet af 90'erne, og i sidste halvdel af 2000'erne dukker idéen om »foretrukne/valgte pronomen« op i visse danske queer miljøer. Det er formentlig inspireret af svenske og engelsktalende miljøer og drejer sig om nogle få steder, f.eks. nogle workshops til festivaler, hvor man i forbindelse med en navnerunde ud over sit navn også angiver, hvilke pronomen i 3. person ental man gerne vil omtales med.

De tidligste dokumenterede eksempler på danske personer, der aktivt har bedt deres omgangskreds om at omtale dem med kønsinklusive pronomen, er fra omkring 2011. Der er her tale om pronomerne *den* og *hen*. I 2011 bliver kønsneutrale pronomen også atter et medieemne, da der rapporteres om den svenske børnehaven Egalia, der med det formål at modvirke kønsstereotyper bruger det svenske pronomen *hen*, f.eks. når der læses højt fra børnebøger. I 2015 bruges *hen* samt ordet *nonbinær* for første gang i en dansk avis i reference til en dansk person. Året efter kommer turen til singulært *de*, der i løbet af disse år

overhaler *hen* som det mere populære kønsinklusive pronomen både i medier og i queermiljøer.

Fremtiden

Som nævnt er både *de*, *hen* og i mindre grad *den* i brug som kønsinklusive pronomener i dag, og fænomenet i den ene eller anden form vil sandsynligvis forblive i sproget. Men om singulært *de* helt vil ud-

konkurrere *hen*, eller om flere forskellige pronomener fortsat vil eksistere side om side, er svært at sige. I 2015 blev *hen* tilføjet til *Svenska Akademiens Ordbok*, og i 2022 også til de norske retskrivningsordbøger; i skrivende stund er ingen af de danske kønsinklusive pronomener i *Den Danske Ordbog*. Men måske er det ved at være tid? ■

Indkaldelse til generalforsamling

Modersmål-Selskabet indkalder til ordinær generalforsamling onsdag den
3. maj kl. 17-18, Valby Kulturhus, 5. sal, Valgårdsvej 4, 2500 Valby
med den i vedtægternes § 5 stk. 2 angivne dagsorden.

Efter generalforsamlingen holder Johs. Nørregaard Frandsen foredrag om *Mønsterbrud og dialekt*. Forslag, der ønskes behandlet på generalforsamlingen, skal være bestyrelsen i hænde senest den 19. april på

fu@modersmaalselskabet.dk

Vel mødt!

Johs. Nørregaard Frandsen
Foto: David Binzer, SDU

Kafkask snarere end køn kommunikation

Michael Bach Ipsen, redaktionssekretær

Vi får endelig mulighed for at poste færre penge i det postmonopol, der er blevet en stadig større plage for medlemmer og sekretariat.

Leveringsudfordringerne er talrige, men den efterfølgende arrogance og ligegyldighed, vi er blevet mødt med af PostNord, er det værste. Selvfølgelig kan det ske, at pakker forsinkes, eller at der ikke er plads på udleveringsstedet, så pakken skal hentes et andet sted, end modtageren er adviseret om. Men det får modtageren ikke besked om. Det kan åbenbart også ske, at man helt glemmer at advisere, at personalet i pakkeshoppen ikke kan finde pakken, eller at buddene ikke kan læse og derfor flere gange rapporterer »modtagelse nægtet«, selv på altid bemandede erhvervsadresser, hvor der leveres mange pakker hver dag. Det kan endda ske, at pakken »returneres« – bare ikke til afsenderen – eller havner på et udleveringssted *meget* langt fra modtageren. Det sidste bliver alligevel snart hverdag, nu hvor PostNord har opsagt distributionsaftaler med 200 brugere i land-distrikterne.

Hvad der slet ikke burde kunne ske, er, at det er håbløst at komme i kontakt med denne udbyder af kritisk infrastruktur. Hjemmesiden er en labyrint, hvor man efter at være blevet drevet rundt i manegen af robotter og døde links måske kan få lov at indtaste en reklamation, hvor man så kan blive nødt til at vælge »bortkomst« som mest nærliggende valg og derfor skal beskrive pakkens indhold, værdi og oplyse et kontonummer, som man selvfølgelig aldrig får udbetalt noget til, ej heller den porto, der er betalt for den fejlslagne ydelse. Hvis en pakke pludselig dukker op hos rette modtager, får man at vide, at sagen er løst, men ellers hører man aldrig mere.

Man opfordres til at skrive i PostNords app, men der er ofte halvanden times ventetid, og formaster man sig til at lave andet imens eller lade telefonen gå på pauseskærm, mister man sin plads i køen. Kommer man endelig igennem, skal man som regel en

Illustration: Bjørn Z. Simonsen

håndfuld gange understrege, at man er pakkens *afsender*, og får en række standardsvar om, hvor pakken befinder sig, og at man bare skal hente den. PostNord forstår ikke, at vi ikke bare kan koste vores medlemmer og kunder land og rige rundt, og de synes slet ikke at forstå deres eget led i distributionskæden.

I 2020 kørte vi forsøgsvis selv ud med over 100 bogpakker, og det kostede både færre penge og timer end at følge op på PostNords arbejde.

Vi har selvfølgelig også prøvet at *ringe* til kundeservice med de generøse åbningstider hverdage kl. 10-14, men der bliver man efter opfordringer om at bruge førnævnte hjemmeside og app pænt smidt af linjen pga. travlhed.

Bogdistributør tilbyder alternativer

Held i uheld er vores bogdistributør, DBK i Køge, også plaget af disse udfordringer og vil snart tilbyde alternativer til PostNord. Derfor håber vi inden længe at kunne bruge DAO til alle privatpersoner, som har oplyst e-mailadresse og mobilnummer, medmindre de udtrykkeligt har ønsket at få pakkerne med PostNord.

Det gamle svenske udtryk *som ett brev på posten* var engang ensbetydende med 'sikkert og pålideligt'. Dengang. ■

Jysk

Michael Ejstrup, dialektforsker, ph.d.

[*jysg*] er skrevet af Inger Schoonderbeek Hansen, der er ansat som forsker ved Aarhus Universitet, Peter Skautrup Centret for Jysk Dialektforskning. Forfatteren er født i 1970 i Bergen op Zoom, Nederland og har siden 1995 været bosat i Danmark.

[*jysg*] er nummer 100 i serien af Tænkepauser. Den er på 60 sider og formår på fornemste vis at komme rundt om jydernes sprog på en både kærlig og indsigtfuld måde. På side 54 udråber Inger Schoonderbeek Hansen sig selv som jyde, og det med rette. Bogen emmer af kærlighed til jyder og jysk sprog på hver eneste side. Læs den, og bliv forvisset om, at både Inger Schoonderbeek Hansen, Jylland og jysk har noget særligt at byde på.

[*jysg*] er skrevet med sans for at bruge fortælleteknikkens virkemidler. Bogen indledes med, at vi møder Søren Vester, hans have og hans levende sprog. Helt befriende slipper vi for at skulle høre om, at jyder ikke siger ret meget, at de putter med deres sprog, og at de altid underdriver alting. Søren taler meget, han gør det gerne, og han taler jævnlige vestjysk – også på tv. Så fik vi lige den på plads. Senere i bogen kommer der flere eksempler på, at jyder taler jysk, og at det også sker, når det gælder påtrængende udfordringer i dagens samfund. Bogen afslører, at der endda findes unge jyder anno 2022, der skriver sange på jysk, synger på jysk og har stor succes med at gøre begge dele for publikum i alle aldre. Tak for det.

[*jysg*] veksler på en fin måde mellem disse scener med genkendelige mennesker, hvoraf nogle er fra Inger Schoonderbeek Hansens egen familie, fortællinger om jyder, Inger Schoonderbeek Hansen kender, og så længere faktaafsnit, hvor vi får en velafbalanceret indsigt i det jyske tungemåls mange krinkelkroge. Inger Schoonderbeek Hansen når langt omkring.

Alle, der interesserer sig for jysk, jyder og Jylland, får masser af godbidder om især sprogets historie, udvikling og status i dag. Dialekterne er ikke døde. Heller ikke selv om der synes at være en del køben-

Inger Schoonderbeek Hansen: *Jysk [jysg]*. Aarhus Universitetsforlag, 2022. ISBN 978-87-7219-767-8. 60 sider. 50 kr.

havnske dialektforskere, der gerne vil have det budskab bragt til torvs igen og igen.

[*jysg*] er en komprimeret bog om jyderne og deres spejl – deres sprog. Den er velskrevet, godt komponeret og fuld af viden, som mange vil kunne få glæde af.

Min anbefaling skal være, at alle elever i folkeskolens udskoling og ikke mindst deres lærere læser bogen og gennemgår de mange fine eksempler, bogen har på begrænsninger, som dagligt toner frem og gør livet sværere for os alle sammen, fordi vores sprogsyn er så snævert. Børn, unge mennesker og deres lærere vil kunne få god forskningsbaseret viden og muligvis også en mere positiv tilgang til hinanden ved at læse Inger Schoonderbeek Hansens [*jysg*].

Har du lyst til mere jysk om jysk, kan du med fordel lytte til Søren Hein fra Aarhus i *Som man siger – i Aaaarhus #11* (podbean.com). Har du mod på at gå endnu mere i dybden, kan Bue Rübners artikel varmt anbefales: friktionmagasin.dk/den-sorter-jyde-125e41c66e40 ■

Lingoblog

Anmeldelsen er fra Lingoblog.dk, som er en platform, der formidler indhold om sprog og lingvistik (sprogvidenskab) til alle sproginteresserede. Bloggen redigeres af undervisere og ph.d.-studerende fra Lingvistik, Kognitiv Semiotik og Nordisk på Aarhus Universitet, og bloggens indhold vil derfor ofte tage afsæt i dette forsknings- og studiemiljø. Indlæggene kommer dog ikke kun fra ansatte, studerende og forskningsgrupper tilknyttet universitetet, men også i høj grad fra eksterne bidragydere i Danmark, Europa og fjernere kontinenter.

Vestjysk	Rigsdansk
båwse	<i>bukser</i>
hjal'	<i>loft over stald eller lade</i>
hjan't	<i>sjusket og initiativløs person</i>
hjæj'n	<i>mad med for ringe smag af salt</i>
hjemmen	<i>fødegården</i>
hwææl	<i>græde eller skrig</i>
høwder	<i>kreaturer</i>
kjælle	<i>glad og lystig</i>
kjæl'tring	<i>kæltring, slyngel</i>
klyyn	<i>tørvt til at fyre med</i>
løj't	<i>lygte</i>
låwt	<i>lugt</i>
maggotrøjj	<i>(bomulds)undertøje</i>
muule	<i>sur, vranten</i>
møj	<i>meget</i>
pin'	<i>brænde</i>
salep	<i>frugtsovs</i>
sals	<i>stuebus</i>
skalææn	<i>endeskeive</i>
skaw'er	<i>gnaver (især om fodtøj)</i>
slonn	<i>slunde, lavning</i>
spræ'kkringel	<i>en slags ringformet bagværk</i>
twæærpind	<i>tvær og vranten person</i>
u'uer	<i>våd</i>
vestjysk	<i>vestjysk</i>
ær'l	<i>regnbyge</i>
æ't	<i>ikke</i>

Vestjysk	Rigsdansk
Det raj'ner a't	<i>Det bryder jeg mig ikke om</i>
Det hâj a så æ' lii rajnnt mæ ...	<i>Det havde jeg så ikke lige regnet med (det betyder nej som i nej, og ellers mange tak)</i>
Skål i kaffe	<i>Skål i kaffe</i>
Vi har som'ti lii gjo'r et såårn ...	<i>Vi har somme tider lige gjort det sådan (det betyder, at det er en ordre)</i>
Æ' åw	<i>ikke også</i>
Gloser til Jeppe Aakjærs digt	
daw	<i>dage</i>
glådle	<i>gladlig, glædelig</i>
løwt	<i>løfte</i>
sind	<i>sinde, siden</i>
vi'el	<i>vi vil</i>
wor	<i>vor, vores</i>

Digterens nye klæder

Michael Bach Ipsen

»Der var så dejligt ude på landet; det var sommer, kornet stod gult, havren grøn, høet var rejst i stakke nede i de grønne enge« – begyndelsen på H.C. Andersens måske mest kendte eventyr, *Den grimme ælling*, genkender vi alle.

Hele 145 sprog er verdensberømte H.C. Andersens eventyr oversat til, og vi trækker jævnligt på moralerne, der skal få de lidt for fornemme ned fra deres høje heste, når deres gæve medmennesker rider lige ind i folk med trasko på – som Klods-Hans på sin gedebuk – og når vi lader os forblænde af det, der lyder fint, men i grunden ikke har noget på sig.

Der skal ikke sås tvivl om kvaliteten i H.C. Andersens eventyr, men originaliteten var han ikke ene om.

Mange af hans eventyr bygger på gamle mundtlige overleveringer tilføjet detaljer og raffinement, for »ingen vidste bedre end romantikeren H.C. Andersen, at kunst altid hviler på anden kunst, og at litteratur bevidst eller ubevidst er skrevet under påvirkning af eller i opposition til anden litteratur« (Jens Andersen: *Andersen: en biografi*, Gyldendal, 2003).

Folkeeventyr og kunsteventyr

Fra midten af 1700-tallet til sidst i 1800-tallet blev feudalsamfundet og enevælden afløst af det borgerlige samfund, og litteraturen tilpassede sig denne forandring. De gamle folkeeventyr tilhører en mundtlig fortælletradition, som nu skulle tilpasses en borgerlig, intellektuel målgruppe.

Den skrevne litteratur var i feudaltiden forbeholdt adelen, mens almuens havde sin fortælletradition, hvor et medlem af storfamilien talte for den øvrige forsamling. Som et led i den borgerlige selvforståelse blev litteraturen væsentligt udviklet. Borgerskabet søgte selvbekræftelse gennem litteraturen, som derfor måtte bygge på klasseskellet mellem borgerskab og bønder/arbejdere, og da litteraturen var en handelsvare, måtte man skrive det, som »kunderne« vil-

Illustration: Bjørn Z. Simonsen

le læse, hvis man ville leve af at være forfatter. På det punkt er der desværre ikke meget, der har ændret sig de sidste par hundrede år.

H.C. Andersen måtte derfor undgå frivole detaljer, som oprindeligt har været fortalt for de voksne bønder, i de eventyr, der skulle læses op for borgerskabets børn, og det har været nødvendigt at tilføre den spænding, der går tabt, når et eventyr læses op i stedet for at blive fortalt frit med indlevelse og engagement. Ligeledes er folkeeventyrenes meget stærke oprørstrang mod magten og det etablerede samfund væsentligt nedtonet i kunsteventyrene.

Begge eventyrgrænser har både trylleeventyr, som benytter sig af overnaturlige elementer, og skæmteeventyr, hvor man holder usympatiske mennesker for nar. Sidstnævnte eksemplificerer tydeligst en betydning i folkeeventyrets bearbejdning til et kunsteventyr.

Klods-Hans' forfædre

Adskillige folkelige forlæg kan handlingsmæssigt ligge til grund for Andersens *Klods-Hans* (1835). I *H.C. Andersen og de danske Folkeeventyr* (Danske Studier, 1906) argumenterer Georg Christensen for, at *Klot-*

te-Hans må være Andersens nærmeste kilde; den er dog nedskrevet efter hukommelsen af en, der har fået den fortalt som barn af sin mor. Endvidere har *Kludderhoved* mange fælles træk med Andersens udgave.

Begge kilder har N.F.S. Grundtvigs søn Sven Grundtvig været så elskværdig at optegne i Dansk Folkemindesamling, så læserne ved selvsyn kan få glæde af dem på de følgende sider.

Andersens bearbejdning

Som det er typisk for folkeeventyr, har *Klotte-Hans* og *Kludderhoved* en kort og præcis komposition, der præsenterer handlingen i fire dele: først en kort indledning, hvor personerne og deres mål bestemmes, derpå heltens indsamling af »hjælpere«, endelig mødet med prinsessen, hvor det er knald eller fald, og så en afslutning. Sprogbrugen i folkeeventyrene er meget talesprogspræget og vulgær, idet de netop er et produkt af den barske virkelighed, der hører feudalsamfundet til. Tid er slet ikke en faktor i folkeeventyrene, og rum begrænser sig til det klassiske hjemme (hos faderen) – ude (på vej til slottet) – hjemme (nu på slottet).

Indholdsmæssigt er der ikke tilført meget nyt i *Klods-Hans* ud over »oldermandens avis«, som naturligvis ikke fandtes i almuesamfundet. Der er derimod en række stilistiske virkemidler til forskel.

Andersen har tilpasset de mundtlige fortællinger fra feudalsamfundet til borgerskabets børn: »Lorten« fra folkeeventyrene er gjort til »pludder«, og hjemmet i *Klotte-Hans* er blot faderens gård med to heste, mens faderen i *Klods-Hans* er en »Herremand«. Ved at hæve hovedpersonens niveau i det sociale hierarki gør Andersen det mere acceptabelt, at Klods-Hans vil fri til prinsessen, hvor »kampen« mellem de sociale klasser i folkeeventyrene er en del af almuens oprørstrang.

Andersen har desuden tilføjet eventyret en del stater: »Alle Tjenestefolkene vare nede i Gaarden«, »Alle Landets øvrige Indvaanere stode rundt om Slottet«, og »alle Skriverne skrev«. De er sammen med »oldermandens avis« med til at skabe et miljø, der er velkendt for det borgerlige bysamfund.

Klods-Hans er meget mere formfuldendt end

folkeeventyrene. Handlingen er sammensat i et glidende forløb, og Andersen reflekterer over den undervejs og indskyder sine egne forbehold og satiriske bemærkninger, hvor han finder det nødvendigt at »punktere« folks alt for fine fornemmelser: »saa kunde han tale med om Staten, meente han«.

Både i folke- og kunsteventyr er det Klods-Hans' umiddelbarhed, der gør ham i stand til at vinde prinsessens gunst – han skammer sig ikke over at bede om at få sin krage stegt med i det kongelige køkken – og uanset, hvilke udfordringer prinsessen ellers stiller ham over for, er han snarrådig. De velforberedte brødre kommer derimod ikke langt, selvom deres mundvige er smurt med levertran som en velolieret maskine: »Den Ene kunde udenad hele det latinske Lexicon og Byens Avis for tre Aar, og det baade forfra og bagfra; den Anden havde gjort sig bekendt med alle Laugs-Artiklerne og hvad hver Oldermænd maatte vide«.

Andersen har givet Klods-Hans personlighed og selvstændighed – egenskaber, som er med til at sætte ham i kontrast til brødrene. Han tænker over, hvordan han vil bruge sine hjælpere (bl.a. den døde krage) og vil »bare« snakke med prinsessen, som han hurtigt bliver dus med. Det folkelige oprør mod magtelite er nedtonet, og det falder vel også i bedre jord hos prinsessen, at han ikke lukker hendes mund med afføring, men kan lære hende at lukke oldermændens med pludder. Folkeeventyrenes polarisering mellem over- og underklasse er i kunsteventyret erstattet af det naturlige menneskes hævn over det ureflekterede, der bevidstløst lader alt sagt blive trykt – om det så er »Hvad be-hvad?«.

Er de ikke levende, så er de vel døde

Sådan slutter *Kludderhoved*, med næsten de samme ord som den klassiske tyske eventyrslutning »und wenn sie nicht gestorben sind, dann leben sie noch heute«, der svarer til vores »og de levede lykkeligt til deres dages ende«.

Det gjorde til gengæld hverken Store Claus, hans mor eller hans folkeeventyrlige forfader Christen.

Dem kan De læse mere om i oldermændens avis eller et kommende nummer af *Sprog & Samfund*.

Kludderhoved

Der var en Mand, der havde 3 Sønner, hvoraf den yngste hed »Kludderhoved«. Disse 3 Fyre fik i sinde at bejle til Kongens Datter. Da de 2 ældste vilde af sted, sagde de til den yngste: »Du maa helst blive hjemme.« Nej, det var han da ikke for og gik til sin Fader og spurgte: »Maa jeg da ikke følge med mine Brødre for at frie til Kongens Datter?« »Hvad kan det hjælpe, dig vil hun ikke have.« »Jeg følger med alligevel«, tænkte Kludderhoved og tog en Ged at ride paa, medens hans Brødre tog hver sin Hest at ride; og saadan kom de afsted. Da de havde reden et Stykke, fandt Kludderhoved en halvraaden Krage; den tog han op og red videre, fandt saa et Potteskaar, som han ogsaa tog med, og gav sig atter paa Vej. Saa traf han om lidt noget »Slæver« (Dynd); det tog han ogsaa med og kom saadan til Kongsgaarden, hvor Prinsessen boede. Først kom den ældste af Brødrene ind til hende, hilsede og sagde: »Der er en gruelig Hede herinde.« »Ja, vi steger Hanekyllinger«, svarede Prinsessen. Det vidste han ikke, hvad han skulde svare til. Dernæst kom den næstældste ind; ham gik (det) ikke et Haar bedre: han maatte ogsaa ud med

Skamme. Men nu kom Kludderhoved ind. Han hilsede, som han kunde bedst, og han sagde: »Der er en forfærdelig varme herinde.« »Ja, vi steger da Hanekyllinger«, svarede Prinsessen. »Det var det vel, jeg har her en Krage, saa kan jeg vel faa den stegt«, og tog den frem. »Men jeg har ikke noget at stege den i«, svarede Prinsessen. »Da har jeg«, svarede Kl. og tog frem Potteskaaret. »Ja-a, men jeg har heller ikke nogen Dyppelse«, indvendte Prinsessen. »Det har jeg ogsaa«, sagde Kl. og tog frem »Slævret«. Ham kunde Prinsessen nok forstaa, det ikke var let at maalbinde*. Ihvorvel andre ansaa ham for tjuntet, slog Prinsessen dog Pjalterne sammen med ham, og de skal have levet lykkeligt med hinanden. Er de ikke levende, saa er de vel døde.

* I Forekomsten af dette Ord ser jeg et Bevis for, at denne Optegnelses Kilde er Asbjørnsens norske (Sparringen, nr. 4), hvor dette vistnok rent norske Ord findes anvendt.

Sven Grundtvig: *Eventyr* 22h i:

Dansk Folkemindesamling IX 597. Opt. 1873 af Povel Jeppesen, Lystbæk i Torsted, Ungdomsven af Lærer P. Kr. Madsen, en af Grundtvigs bedste Optegnere. Top. 2536 Torsted.

Klotte-Hans

Der var en gang en mand, som havde 3 sønner, den ene hed Klotte Hans. Men sønnerne vilde hen at fri til kronprinsessen. Men den samme mand havde kun 2 heste, men Klotte Hans skulde ride på vædderen; så fulgte de ad til slottet. Hvem af disse tre der kunde besvare hendes tale, den vilde hun have. Så red de hen ad vejen, så råbte Hans: Vent lidt, så skal I blot se, hvad jeg har fundet. Så råbte de andre: Ja hvad har du fundet? – En krage! – Hvad vil du have den til? – Den putter jeg i lommen. Så red de nok et stykke fremad, så råbte Hans: Vent lidt, så skal I blot se, hvad jeg har fundet! Så råbte de andre: Ja hvad har du vel fundet? – En tulle – Hvad vil du have den til?

Den putter jeg i min lomme. Så red de nok et stykke fremad, så råbte Hans: Vent lidt, så skal I blot se, hvad jeg har fundet. Hvad har du vel fundet? – Jeg har fundet en kostbar ring. – Hvad vil du have den til? – Den putter jeg i lommen – Så red de atter et stykke hen ad vejen, så råbte Hans: Vent lidt, så skal I blot se, hvad jeg har fundet! – Hvad har du vel fundet? – Jeg har fundet en l...! Så lo de andre ad ham: Hvad vil du have den til, dit tøsse fæ! – Den putter jeg i lommen! – Så red de atter frem ad vejen, så råbte

Hans: Vent lidt, så skal I blot se, hvad jeg har fundet. – Hvad har du vel fundet? Jeg har såmænd fundet endnu en l... – Hvad vil du have den til, dit tossede fæ! – Den putter jeg i lommen. – Så red de atter frem ad vejen. Endelig nåede de slottet, hvor kronprinsessen lå i vinduet og lo ad Hans som red på vædderen. Nu trådte den ældste ind og hilste: God morgen, her er varme! – Ja, her er varme ved min r..., siden i aftes min fader slagtede syv fede galter. – Så gik han ud igen. Så kom den anden søn ind og hilste: God morgen, her er varme! – Ja, her er varme, siden i aftes min fader slagtede syv fede galter. Det kunde han ikke svare hende noget på. Så kommer Klotte Hans ind og hilste: God morgen, her er varme! – Ja, her er varme ved min r..., siden i aftes min fader slagtede syv fede galter. – Må jeg da ikke få min krage stegt? Nej, så flyder fedtet ud af hendes r... – Jeg har en tulle, jeg sætter i! – Så revner hun. – Jeg har såmænd en ring, jeg sætter om. – Den kan lave en l... – Værsgo her er en l... – Så har jeg heller aldrig set mage. – Værsgo, der er mage til ham! – Så kunde Hans besvare hende på alt, hvorfor han forbliver på slottet al sin tid.

Sven Grundtvig: *Eventyr 22d i*:

Dansk Folkemindesamling IX 597. Opt. 1873 af Povel Jeppesen, Lystbæk i Torsted, Ungdomsven af Lærer P. Kr. Madsen, en af Grundtvigs bedste Optegnere. Top. 2536 Torsted.

Ulla Weinreich, viceleder

SPROGENSE

Sprogense 2023 løber af stablen fredag den 15. og lørdag den 16. september, og du har chancen for at tale om et sprogligt emne som frivillig repræsentant for Modersmål-Selskabet! Det ville glæde os at få flere indlæg at vælge imellem, så der er åbent for alle forslag til talerstolene eller vores stand. Sidste år talte vi om dialekter, landbrugsredskaber og kunstsprog, men mulighederne er mange, også for debatoplæg.

Sprogense er en national sprogfestival i Bogense arrangeret af Dansk Sprognævn og Nordfyns Erhverv og Turisme med gratis adgang for alle sproglere og nysgerrige på sproget. Sprognævnet holder

populære foredrag og viser sine lokaler frem, mens hele byen indtages af professionelle aktører, frivillige og foreninger til bl.a. foredrag, leg, læring, quiz, show, musik og hygge for børn og voksne.

Et indlæg vil bestå af ca. 20 minutters foredrag og 10 minutters spørgetid, eller du kan medvirke på vores stand med et oplæg eller hjælpe med det øvrige arbejde. Skriv en mail med dine ideer eller en A4-side med et konkret forslag til et foredrag til:

usw@modersmaalselskabet.dk

Transport taler vi om. Vi glæder os til at høre fra dig!

Følg med på sprogense.dk

I 2022 holdt Christian Munk (t.v.) foredrag om at lære sønderjysk som voksen sjællænder og give det videre til sine børn. Bjørn Z. Simonsen (t.h.) holdt foredrag om kunstsproget ithkuil.

Hvem skal have Modersmål-Prisen 2023?

Modersmål-Prisen uddeles hvert efterår som en påskønnelse af en over for brede kredse særlig fremragende anvendelse af et sprog efter selskabets ideal: klart, udtryksfuldt og varieret.

Medlemmer kan indsende indstillinger af kandidater indtil den 1. maj til **ic@modersmaalselskabet.dk**.

Indstillingen skal være på mindst en halv side.

Læs mere om betingelserne for indstillingsretten, og se listen med tidligere modtagere af prisen på:
modersmaalselskabet.dk/begivenheder/ms-prisen/indstilling

Som en lille appetitvækker til Sprogense bringer vi herunder oversættelsen af ordskyen på vores fynske krus:

Fynsk	Rigsdansk
aller	<i>aldrig</i>
arb	<i>arbejde</i>
askefis	<i>dovenkrop</i>
ballaamaer	<i>ballademager</i>
brånner	<i>brunsviger</i>
dumflæe	<i>dumflade</i>
egåsda	<i>ikke også da</i>
fallebab	<i>sludder</i>
farveller	<i>farvel</i>
franner	<i>franskbrød</i>
futte	<i>fuge</i>
fyynsk	<i>fynsk</i>
gee	<i>ged</i>
hakked	<i>veltrænet</i>
hunni	<i>bunden</i>
klotte	<i>kludre</i>
kæf	<i>kaffe</i>
kæfkop	<i>kaffekop</i>
lejfi	<i>dejlig</i>
mølle	<i>numse</i>

Fynsk	Rigsdansk
neeren	<i>nederen</i>
Oonse	<i>Odense</i>
rædi	<i>rigtig</i>
rånner	<i>rundstykker</i>
skovi	<i>skoven</i>
sule	<i>give en vasker (med sne)</i>
trunne	<i>snurre i fingrene</i>
utidi	<i>utidig</i>
uublubu	<i>ugebladsbud</i>
våv	<i>syg</i>
æblefis	<i>æbleskrog</i>
De ve jette	<i>Det ved jeg ikke</i>
Di fattå ik en skii	<i>De fatter ikke en skid</i>
en rædi fyynsk kæfkop	<i>en rigtig fynsk kaffekop</i>
Ha kat hit u a fyynsk, jo	<i>Han kan jo ikke finde ud af fynsk</i>
Klap i møllen	<i>Smæk i numsen</i>
Kæf å rånner mæ brånner	<i>Kaffe og rundstykker med brunsviger</i>

Svært at undgå køn i sprog – udblik til vores nabolande

Anne-Marie R. Melvang & Michael Bach Ipsen

På tysk er kompleksiteten i spørgsmålet om køn i sproget langt større end på dansk, mens man på svensk synes at have fundet en gangbar løsning.

Den 13. december 2018 vedtog den tyske forbundsdag, at det fremover vil være muligt juridisk at betegne sig som et tredje køn, nemlig »divers«. At det er kommet dertil, er naturligvis, fordi der i befolkningen er et ønske om at anerkende, at der findes mennesker, som hverken identificerer sig som mand eller kvinde. Ét er dog, at lovgivningen anerkender en tredje position; noget andet er, hvordan man bedst til- og omtaler personer, som hverken identificerer sig som kvinder eller mænd.

Pronomen-problematik

I Ehm Miltersens artikel s. 6-7 redegør de for udviklingen i kønsinklusive pronominer i Danmark fra 1942 til 2021, og hvor nonbinære personer på dansk p.t. vælger mellem bl.a. *de* og *hen*, kan man ikke på tysk bruge 3.-persons-flertalsformen, nemlig *sie*, da dette stedord også bruges til at omtale en hunkøns-person i ental. Derfor er man, hvis man vil omtale en nonbinær person, nødt til på tysk at gå andre veje, og valget er faldet på *sier* ['zi:ə], som er en sammentrækning af *sie* ('hun') og *er* ('han') og på den måde minder om det af Miltersen beskrevne danske *huan*. Det kunne lyde sådan:

A: »Hast du X gesehen?«

B: »Nein, sier ist nicht gekommen.«

I modsætning til f.eks. svensk har man hverken i den tyske ordbog *DWDS* eller *Den Danske Ordbog* endnu optaget et kønsneutralt personligt stedord, og ifølge et interview i *Information* med Eva Skafte Jensen fra Dansk Sprognævn er det heller ikke på trapperne. En af grundene til, at DSN endnu ikke har optaget ordet i ordbogen, er ifølge Skafte Jensen bl.a. det faktum, at man mangler bøjningsformer. Samme grammatiske problematik melder sig på tysk,

Foto: Daniel Biskup

hvor man bøjer i flere kasus end på dansk, og hvor man således vil skulle finde brugbare og intuitive akkusativ-, dativ- og genitivformer til *sier*-løsningen. Sådanne løsninger arbejdes der på, men før disse kan optages i de officielle ordbøger, skal ordbogsredaktørerne – også ifølge Eva Skafte Jensen – først kunne dokumentere, at de bruges bredt i befolkningen og ikke blot i et bestemt miljø.

Kønsneutral sprogbrug på et kønnet sprog

»Gendern wird nix ändern« ('At markere biologisk køn sprogligt ændrer ingenting') står der på det lille rød-gule klistermærke uden på konvolutten fra Verein Deutsche Sprache, hvis medlemsblad bringer nyt om brugen af det tyske sprog. Denne forening er modstander af den voksende tendens til at inkludere hunkønsformerne af navneordene i om- og tiltale i flertal (såkaldt »Doppelnennung«), hvor man tidligere brugte den generiske hankønsform. Som det vil være de fleste læsere bekendt, er tysk et sprog, hvor det hidtil har været utænkeligt ikke at kønsbestemme en person, når man omtaler

vedkommende: En kvindelig læge kan kun være en *Ärztin*, ikke en *Arzt*. Når man f.eks. vil omtale alle chauffører, bliver det med *Doppelnennung* til »Alle Fahrerinnen und Fahrer« eller »Alle Fahrer:innen«, hvor man i det talte sprog lægger en cæsur ind ved kolonet. Foreningen argumenterer med, at tekster bliver alt for lange og for svære at læse, ikke mindst for ordblinde, som der skønsmæssigt er ca. 3,5 mio. af i Tyskland. Et andet argument for at undlade at markere biologisk køn sprogligt er det stigende antal personer, som hverken identificerer sig som mand eller kvinde.

En måde at undgå at kønsbestemme sprogligt er at bruge den lange tillægsform, som i forvejen bruges hyppigere på tysk end på dansk: I stedet for »Mitarbeiterinnen und Mitarbeiter« sættes den lange tillægsform i substantiveret form: »Die Mitarbeitenden«. En tysk komiker, som ikke er tilhænger af *Gendern*, fører denne tendens ad absurdum ved at tale om »die Blasenden und die Streichenden«, altså 'de blæsende og de strygende' i et orkester, så man undgår de kønnede navneord »die Bläser:innen« og »die Streicher:innen«. Fronterne i de tysktalende lande er trukket hårdt op, og såvel tilhængere som modstandere af *Gendern* er trukket i felten med bannere, klistermærker og t-shirts såvel som oplysningskampagner og debatindlæg. Det bliver spændende i de kommende år at følge udviklingen. Hvis befolkningen tager udtryk og nye grammatiske bøjningsformer til sig, kommer det helt af sig selv. I Danmark for 100 år siden kunne ingen vel forestille sig, at den høflige tiltaleform *De* i dag er forsvundet fuldstændigt i vores omgang med hinanden?

Nemmere hos vores nordiske naboer

Det kønsneutrale *hen* kan snart fejre ti år som officiel bestanddel i det svenske sprog, både for personer, som ikke identificerer sig med et binært køn, og for personer, hvis køn man kan eller vil undgå at markere. I begyndelsen blev det latterliggjort, men at kæmpe imod det blev snart betragtet som bagstræberisk. *Hen* vandt aldrig indpas på dansk. Dels havde nogle opfattet det som et radikalt forsøg på at fratage børn en kønsidentitet, dels har det fonologisk langt bedre

livsvilkår på svensk.

Lydligt ligger *hen* omtrent lige langt fra svensk *han* (hvor a'et udtales som i dansk *ham*) og *hon* 'hun'. På dansk ligger fortungevokalerne i *hen* og *han* meget tæt, faktisk så tæt, at mange ikke-indfødte ikke kan høre forskel, og derfor havde *høn* (jf. s. 6-7) alt andet lige nok haft lettere ved at overleve. Desuden er vi på dansk flittige til at kasmusboje pronominer og manglede en oblik (ikke-nominativ) mellemting mellem *hende* og *ham*, selvom *hem* nok kunne have fungeret. I talt svensk og sågar i uformelt skriftligt svensk har pronominer tit sammenfald i nominativ og oblik.

Mange kan ikke skelne og bruger flittigt *han* i stedet for *honon*. Derfor fungerer *hen* også som objekt. Endelig har svensk skelet til Finland, som har et stort svensksproget mindretal, og finsk, hvor man kun har ét (kønsneutralt) pronomen i 3. person ental: *hän* (i skrift) / *se* (i tale). Og så bøjer man ellers lystigt efter et standardparadigme ned gennem sprogets utallige kasus: *hän/häntä/hänen* hhv. *se/sitä/sen* osv.

Den store vide verden

Ikke kun det tyske sprog kræver markeret binært køn flere steder end i pronominerne. På de romanske sprog gælder det også adjektiv-endelser, idet han-kønsformen regnes for generisk. På spansk har man f.eks. set mange yngre sprogbrugere vælge *@* eller *x* som bøjningsendelse for at vise hhv. begge eller intet køn, og i fransk har *iel* vundet indpas som sammensætning af *il* (m.) og *elle* (f.) jf. det tyske *sier*. ■

Gestikulation: en »hjælpende hånd« til lytterens hukommelse

Regine Farhadi & Sofie Bøjgaard Thomsen, bachelor-studerende på Cognitive Science, Aarhus Universitet

Gestikulation fra underviseren kan have en positiv indvirkning på lytterens hukommelse af det præsenterede materiale.

Vi kender nok alle til at være i en situation, hvor man skal lytte og tilegne sig ny viden fra f.eks. en forelæser, foredragsholder, underviser osv. Af og til tager man måske sig selv i at miste fokus og glemme at høre efter, hvilket skaber udfordringer senere hen, når det præsenterede materiale skal genkaldes.

Som universitetsstuderende har vi oplevet at sidde til adskillige forelæsninger, hvor oplevelsen af at blive bombarderet med viden kan være svær at navigere i. Det kan være komplekst at skulle forstå og næsten endnu mere komplekst at skulle huske. Efter vores opfattelse har det haft stor betydning, hvordan undervisere har formidlet deres materiale – særligt fordi deres indlevelse i materialet smitter af på de studerende. Disse tanker inspirerede vores seneste eksamensprojekt, hvor vi undersøgte effekten af gestikulerende fagter som ledsager til verbal information. For husker man mon materialet bedre, hvis underviseren gestikulerer, samtidig med at han/hun taler?

»Forsøgsdeltagerne, der observerede historien blive fortalt med informativt gestikulerende fagter, huskede historiens indhold bedre end de andre deltagere.«

Undersøgelse af effekten af gestikulerende fagter

Vi konstruerede et eksperiment, hvor 54 forsøgsdeltagere i alderen 20-83 år observerede en video, hvori en kort historie blev fortalt, ledsaget af forskellige grader af gestikulation fra fortælleren. Den specifikke historie lånte vi fra børneudgaven af brætspillet *Bezzzerwizzer* fra kategorien »Husk historien«, men ændrede et par ting for bedre at kunne matche indholdet med gestikulation. En tredjedel af deltagerne observerede historien blive fortalt helt uden gestikulation. En tredjedel observerede historien blive fortalt med såkaldte *beat-gestikulationer*, som ikke illustrerer historiens indhold, men blot lægger tryk på de vigtige pointer i takt med talens rytme. En sidste tredjedel observerede historien blive fortalt med informative gestikulationer, der illustrerer og understøtter historiens indhold. Alle tre videoer varede ca. et minut og afveg ikke fra hinanden i indhold, på nær mængden af gestikulation fra fortælleren.

Efter at have set den tilfældigt tildelte video blev deltagerne testet i deres hukommelse af historiens indhold via en række spørgsmål.

Hvad siger resultaterne?

Resultaterne fra undersøgelsen viste, at der var en signifikant forskel i hukommelsen hos de forsøgspersoner, som observerede de informativt gestikulerende

de fagter sammenlignet med dem, der så de andre to videoer. Forsøgsdeltagerne, der observerede historierne blive fortalt med informativt gestikulerende fagter, huskede historiens indhold bedre end de andre deltagere. Det vil også sige, at der ikke kunne påvises nogen effekt af *beat-gestikulationer*, som ellers har til formål at engagere lytteren og påpege vigtige pointer.

Undervisere kan med fordel gøre brug af gestikulation

Resultaterne peger i retning af en eventuel løsning på den manglende koncentrationsevne og evne til at huske det præsenterede materiale, man møder som elev eller underviser i uddannelsessystemet. Tidlige forskning og teori påpeger nemlig, at information indkodes og lagres i korttidshukommelsen i både verbal og visuel form samtidig. Med det menes der,

at vi ser ting billedligt, samtidig med at vi gentager ordlyden for os selv, når vi genkalder viden. Dog kan denne genkaldelse af visuelle billeder (altså mentale billeder) hjælpes på vej med fysiske billeder. F.eks. husker man bedre, hvordan en genstand ser ud, hvis man ser et billede af genstanden samtidig med, at man får forklaret med ord, hvad der er tale om.

Denne viden kan overføres til brugen af gestikulation i undervisningssammenhænge, netop fordi man her giver lytteren muligheden for både at høre materialet i verbal form og understøtter det med visuelle illustrationer i form af fagterne.

Vi mener derfor, at undervisere (og generelt alle, der vil have andre til at huske det, de siger) med fordel kan gøre brug af gestikulation for at engagere lytterne og hjælpe med at aflaste korttidshukommelsen, så den kan fastholde meget information på en gang. ■

A: Ingen gestikulation

B: Beat-gestikulation

C: Informativ gestikulation

Vind vores illustrerede vendsysselske ...

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

Hele den løste krydsogtværs skal være os i hænde senest den 30. april 2023 på ic@modersmaalselskabet.dk eller Ingrid Carlsen, Skovvænget 20, 2.th., 6100 Haderslev.

		TYNGDE- KRAFTEN	FRED	ALFA	SITUATI- ONSFOR- NEMMELSE	PORTU- GAL	KIRKE- GÅRD
		BRÆNDE- VIN	50	SVERIGE			
		ILT	ASKET	PLANET			
		STAT MED STUMT S	HØRM 500				
SYDSTAT		BINDE- ORD	3	KUNST. IN- TELLIGENS			
SATELLIT	2	SILDE		SAMT			
GRÆSK BØGSTAV		SYMBOL		5			
		BILLED- HUGGER					
MEST SØLLE				ENHED	TØNE		
NORDBØ				KRIKKE			
PERSON- LIGHEDS- TYPE			M/K DET HELE				
		EJ TVÆRS		6			
		VIND					
DANSK Ø	4						
ENKEL							
SENDT		NUL	1	STRAKS	LEVER		
TUSIND		TO ENS					
VAND- LØBENE							
ABEKAT							

N
K E L Ø
K A N Ø F L
A R R I V A
R I M K A F K A
G T E A L F
L P R A L E T
N O T A D J
O R S A S E
F L Y V E R Ø N
S U K K U L E N T
T E L S D E
H K S T
A K U T
R O L I G
K R I G E
LØSNING
2022/4

Afsender: Sprog & Samfund, Melvangvej 13, Askov, 6600 Vejen

Vinder af nr. 2022/4: Jette Houllind, Hellerup